

.....Umberto Eco – Η μη ανεκτικότητα ...\*

Μερικές σκέψεις... Υπάρχουν, ρωτούσε ο Umberto Eco, "παγκόσμια σημειολογικά", δηλαδή έννοιες στοιχειώδεις, κοινές σε όλο το ανθρώπινο είδος, που μπορούν να εκφραστούν σε όλες τις γλώσσες;

Θα μπορούσαμε ίσως να υποστηρίξουμε κάτι τέτοιο αναφορικά με εκείνες (κοινές σε όλους τους πολιτισμούς) που αναφέρονται στη *θέση του σώματός μας στο χώρο*. Έχουμε μια κοινή αντίληψη της έννοιας του ύψους και του βάθους, του αριστερά και δεξιά, της ακινησίας και του βαδίσματος. Γνωρίζουμε όλοι τι σημαίνει να χτυπούμε μια ύλη που παρουσιάζει αντίσταση, να δεισδύουμε σε ένα υλικό μαλακό ή υγρό, να πολτοποιούμε κλπ. Και όλοι έχουμε μια άποψη γύρω από το τι σημαίνει αντιλαμβάνομαι, θυμάμαι, επιθυμώ, φοβάμαι, λυπούμαι ή ανακουφίζομαι, νιώθω ευχαρίστηση ή πόνο, και βγάζω ήχους που εκδηλώνουν αυτά τα αισθήματα. Κατά συνέπεια (ήδη εδώ υποστηρίζει ο Eco, εισερχόμεστε στη σφαίρα του "δικαίου") υπάρχουν αντιλήψεις παγκόσμιες γύρω από την καταστολή:

**δεν επιθυμούμε να μας εμποδίζει κανείς να μιλούμε, να βλέπουμε, να ακούμε, να κοιμόμαστε, να τρώμε, να κινούμαστε ελεύθερα ' και υποφέρουμε όταν κάποιος μας δένει ή μας υποχρεώνει σε περιορισμό, μας χτυπάει ή μας τραυματίζει, μας υποβάλλει σε φυσικά ή ψυχολογικά βασανιστήρια που ελαττώνουν ή εκμηδενίζουν την ικανότητά μας να σκεφτόμαστε.**

Βέβαια, η εικόνα που προκύπτει από τα προηγούμενα, είναι ενός "ανθρώπου" κτηνώδους και μοναχικού, που δεν γνωρίζει τι είναι σεξουαλική σχέση, η απόλαυση του διαλόγου, η αγάπη προς τους γιούς ή τις κόρες, η θλίψη για την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου ' ήδη όμως στη φάση αυτή η "σημειωτική" λέει ο Eco έχει με μια έννοια γίνει η *βάση μιας "ηθικής"*...: οφείλουμε να σεβόμαστε τα δικαιώματα της φυσικής οντότητας του άλλου, και μέσα σ' αυτήν το δικαίωμα του λόγου και της σκέψης.

Πώς γίνεται όμως και ο πρωτόγονος (ή η πρωτόγονη) της προηγούμενης εικόνας, παρόλο που επεξεργάζεται αμέσως ένα ρεπερτόριο παγκόσμιων γνώσεων που διαθέτει, μπορεί να φτάσει να καταλάβει όχι μόνο ότι επιθυμεί να κάνει μερικά πράγματα και δεν επιθυμεί να του κάνουν κάποια άλλα, αλλά και ότι δεν θα έπρεπε να κάνει στους άλλους αυτό που δεν θέλει να κάνουν οι άλλοι σ' αυτόν;

*"Η ηθική διάσταση αρχίζει όταν έρχεται στο προσκήνιο ο άλλος".*

Ο άλλος βρίσκεται μέσα μας ' και αυτό δεν αποτελεί μίαν ασαφή συναισθηματική προδιάθεση, αλλά μια συνθήκη "θεμελιακή". Ο άλλος, το βλέμμα του άλλου, καθορίζει και διαμορφώνει εμάς. Εμείς δεν μπορούμε να καταλάβουμε ποιο είμαστε χωρίς το βλέμμα και την ανταπόκριση του άλλου. Ακόμη και αυτός που σκοτώνει, βιάζει, καταπιέζει, θα επιζητήσει την αποδοχή, τον σεβασμό ή και τον έπαινο. Ακόμη και από αυτούς που ταπεινώνει, απαιτεί την αναγνώριση που βρίσκεται στο φόβο τους και στην υποταγή τους -τι θα συνέβαινε εάν ζούσαμε σε μια κοινότητα όπου κανείς δεν θα μας κοίταζε ή θα συμπεριφερόταν σαν να μην υπήρχαμε; Η αναγνώριση του ρόλου των άλλων, λέει ο Eco, η ανάγκη να σεβαστούμε σ' αυτούς αυτές τις ανάγκες που για τον εαυτό μας θεωρούμε αναντίρρητες, είναι προϊόν μιας ανάπτυξης χιλιάδων χρόνων.

**Μπορεί αυτή η συνείδηση της σημασίας του άλλου να προσφέρει μίαν απόλυτη βάση, ένα αμετακίνητο θεμέλιο για μια ηθική συμπεριφορά; Και ακόμα: μπορούν οι αρχές μιας "ηθικής" (πρόκειται εδώ ουσιαστικά για μια "φυσική ηθική") να βασιστούν πάνω σε ένα φυσικό**

γεγονός όπως είναι η υλικότητά μας και η ιδέα ότι γνωρίζουμε ενστικτωδώς ότι έχουμε μια "ψυχή" (ή κάτι που λειτουργεί ως ψυχή) μόνο χάρη στην παρουσία των άλλων;

**Ο φονταμενταλισμός, ο ολοκληρωτισμός, ο ψευδο-επιστημονικός ρατσισμός, είναι θεωρητικές θέσεις που προϋποθέτουν μια φιλοσοφική θεωρία. Η μ η α ν ε κ τ ι κ ό τ η τ α, γράφει ο Eco, προτάσσεται κάθε φιλοσοφικής θεωρίας. Με την έννοια αυτή η μη ανεκτικότητα έχει βιολογικές ρίζες, εκδηλώνεται ανάμεσα στα ζώα ως αίσθημα εδαφικότητας, θεμελιώνεται σε συναισθηματικές αντιδράσεις συχνά επιφανειακές - δεν ανεχόμαστε εκείνους που είναι διαφορετικοί από εμάς, επειδή έχουν δέρμα διαφορετικού χρώματος, επειδή μιλούν μια γλώσσα που δεν καταλαβαίνουμε, επειδή... . Η μη ανεκτικότητα απέναντι στο διαφορετικό και το άγνωστο είναι φυσική σε ένα παιδάκι τόσο όσο και η τάση του να οικειοποιείται όλα όσα επιθυμεί. Το μωρό ε κ π α ι δ ε ύ ε τ α ι στην ανεκτικότητα σιγά σιγά, όπως εκπαιδεύεται και στην έννοια της ξένης ιδιοκτησίας.**

Όμως, αν ο καθένας κατορθώσει να ελέγξει το σώμα του, η ανεκτικότητα παραμένει ένα πρόβλημα διαρκούς εκπαίδευσης των ενηλίκων, γιατί στην καθημερινή ζωή πάντα βρισκόμαστε εκτεθειμένοι στα πλήγματα της διαφορετικότητας. "...Η πρωτόγονη μη ανεκτικότητα (...) ξεφεύγει από κάθε κριτικό ορισμό ή σύλληψη. Και όμως, δεν είναι οι θεωρίες περί διαφορών που προκαλούν την άγρια μη ανεκτικότητα: αντίθετα, εκμεταλλεύονται ένα υπόβαθρο διάχυτης και προϋπάρχουσας μη ανεκτικότητας. (...) Η πιο επικίνδυνη μορφή μη ανεκτικότητας είναι ακριβώς αυτή που γεννιέται όπου απουσιάζει οποιαδήποτε φιλοσοφική θεωρία, και προέρχεται από στοιχειώδη ένστικτα. Γι' αυτό δεν μπορεί να της γίνει κριτική και να χαλιναγωγηθεί με λογικά επιχειρήματα". Τα θεωρητικά θεμέλια του Χιτλερικού "Ο Αγών μου" μπορούν να καταρριφθούν με μια ριπή επιχειρημάτων, αν όμως οι ιδέες που αυτό πρότεινε επέζησαν και θα επιζήσουν σε κάθε αντιπαράθεση "είναι γιατί βασίζονται σε μια μη ανεκτικότητα άγρια, αδιαπέραστη από κάθε κριτική". Αυτή, στηρίζεται σε ένα "βραχυκύκλωμα κατηγοριών", που στη συνέχεια τροφοδοτεί οποιαδήποτε μελλοντική ρατσιστική θεωρία... (σελ.143-146).

"...Επίσης, η πιο τρομερή μη ανεκτικότητα είναι εκείνη των φτωχών, που είναι και τα πρώτα θύματα της διαφορετικότητας. Δεν υπάρχει ρατσισμός μεταξύ των πλούσιων. Οι πλούσιοι το πολύ πολύ να παράγουν τις θεωρίες του ρατσισμού ' αλλά οι φτωχοί παράγουν την πρακτική της, που είναι και πολύ πιο επικίνδυνη. Οι διανοούμενοι δεν μπορούν να πολεμήσουν ενάντια στην άγρια μη ανεκτικότητα, γιατί μπροστά στην καθαρή και απερίσκεπτη θηριωδία, κάθε σκέψη αφοπλίζεται. Είναι, όμως, πάρα πολύ αργά να πολεμούν ενάντια στην θεωρητική μη ανεκτικότητα. (...) Και όμως εκεί βρίσκεται η πρόκληση. Είναι σαν να χάνουμε τον καιρό μας, αν πάμε να εκπαιδεύσουμε στην ανεκτικότητα τους ενήλικες που μας βομβαρδίζουν με εθνικούς και θρησκευτικούς λόγους. Είναι πάρα πολύ αργά. Άρα, λοιπόν, η άγρια μη ανεκτικότητα πολεμιέται στη ρίζα της, διαμέσου μιας διαρκούς εκπαίδευσης που αρχίζει από την τρυφερή ηλικία, πριν καν γραφεί σε βιβλίο και πριν σχηματίσει μια πάρα πολύ σκληρή και παχιά κρούστα πάνω στη συμπεριφορά του ανθρώπου" (σελ.146-147).

(\* U. Eco, Πέντε Ηθικά Κείμενα, εκδ.Ελληνικά Γράμματα).

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

